

ДР ГОРАН МАТИЋ

АУТОРИТЕТ ЗАКОНА

Ново издање Медија центра „Одбрана“, књига др Горана Матића „Политички деликти – атентат и побуна“, обрађује хетерогену материју кривичног права везану за различите периоде постојања српске државности, династије и државна уређења, обједињену ауторовом усредсређеношћу на питања кривичноправне заштите уставног уређења и безбедности Републике Србије.

Општи је утисак, могло се чути и на промоцији, да је монографија значајна јер омогућава да сагледамо историјски контекст битних догађаја и процеса који су претходили атентатима и побунама у Србији, а осврће се и на формалне одговоре државе на њих.

– Монографија је настала из моје докторске дисертације. Међутим, морао сам да је дорадим, па је испало да готово нема везе с њом. Позабавио сам се историјским изворима, и око 60 процената је кривичноправна материја, а остатак се тиче политикологије и безбедности. Кад кажем кривичноправна, мислим на анализу важећих прописа и упоредноправну анализу и анализу историјских докумената и прописа Србије, од Душановог законика до данас. Преко Кнежевине и Краљевине Србије, Краљевине СХС, Краљевине Југославије, ДФЈ, ФНРЈ, СФРЈ, СРЈ, ДЗСЦГ и на крају Републике Србије. Идеја је била да покажем како Србија има особен кривичноправни концепт заштите уставног поретка и уређења у односу на друге, уз велики утицај светског права. Али деведесетих година прошлог века вратили смо се традицији српског законодавства, на линију „Казнителног законика“. У 19. и у 20 веку, пре Југославије, кривично законодавство функционисало је у две групе прописа – у општим и војним. Због активности „Црне руке“ и убиства Алек-

сандра Обреновића, Карађорђевићи су се заштитили и од могуће завере у војној организацији, па су увели концепт издаје, велеиздаје и у војном кривичном делу, односно „Военом законнику“, разуме се, уз коришћење института општег кривичног законодавства тог времена – „Казнителног законика Краљевине Србије“.

О Зашто је то особен концепт?

– Особен је јер је иза сваког кривичног дела у нашем кривичном законодавству један конкретан догађај. За последњих сто педесет година изгубили смо четири владара, пет, ако рачунамо и премијера Ђинђића, почев од Карађорђа, који је први убијен, па Михаило и Александар Обреновић, Александар Карађорђевић у Марсеју. То је лоша слика за наше службе, војску и полицију, генерално за сектор безбедности. Ипак мора се напоменути да су поменуте службе све њих упозориле, али они то очигледно нису озбиљно схватили. Примера ради, Александра Карађорђевића упозорила је тадашња војнообавештајна служба да не иде у Марсеј, а ако иде, да носи панцир прслук. Међутим, он је рекао да је недовољно да један српски краљ носи панцир кошуљу. Подсетићу вас, Марија Карађорђевић је преко румунских и француских извора упозорена, па није отишла на тај пут. Према историјским документима, мета атентата није био краљ Александар, већ француски министар спољних послова Луј Барту, који је „водио“ тврду линију према Немачкој. Преминуо је у болници, од ране на руци која је, очигледно, због намерног немара, искрварила. Пустили су га да умре, што упућује на теорију завере, у коју је била умешана и француска обавештајна служба. Наш краљ је био колатерална штета.

О Историја европских држава лежи сличне случајеве политичких убиства личностима највишег ранга, али не у овом броју и у такво крајњом периоду. Чини ли Вам се да су код нас ти случајеви, више него код других, били под уливом страног фактора?

– Није реч само о упливу страног фактора. Наш проблем је што смо ми неке фазе развоја државности прескочили, што се, пак, рефлектовало на институције. Почели смо да говоримо о модерној држави тек у 19. веку, иако тај концепт постоји још од 1682. године. У то време били смо под Турцима, у једном конзервативном феудалном систему. У Србији је кроз историју, као и у многим другим државама, власт била заснована на лидерству, монарху, аутократи, па је убиство владара, као што су Карађорђе, Михаило или Александар Обреновић, заправо, било обезглављивање државе, која се тек развијала. Говорим о Србији 19. века. Увозили смо интелектуалце, који су формирали институције по узору на Аустрију, Мађарску, Чешку. После Првог светског рата копирани смо француски административни систем, вишемање успешно, али је убиство монарха увек било обезглављивање државе и успостављање нове, а то је концепт средњег века, под условом да се у средњем веку монархистички систем владања уопште може назвати државом у модерном смислу.

О Да ли смо се много променили?

– Променили смо се. Власт нам је Уставом подељена на законодавну, извршну и судску. Није више сконцентрисана у једном човеку – монарху, који је био поглавар државе, цркве, војске и свега другог. Сад је ту више лица, институције су добиле на значају. Истина, свако транзиционо друштво

КАО НУЖНОСТ

Без развијених институција и капацитета компромиса између различитих друштвених група нема напретка. Осуђени сте на понављање историјских лекција, назадак, немире и нестабилност. Ауторитет и владавина закона је нужност, од које се не може побећи у модерним државама 21. века, каже директор Канцеларије савета за националну безбедност и заштиту тајних података у Влади Републике Србије, аутор књиге „Политички деликти – атентат и побуна“, која је ново издање Медија центра „Одбрана“.

СНИМАО ЈОВО МАМУЛА

има проблем, јер долази до урушавања старих институција и успостављања нових, а ми смо већ готово 20 година у процесу реформи. Погледајте државну управу Републике Србије, министарства. Има их различитих: преузетих из политичко-правног система СФРЈ, као и из СР Србије, оних из времена Државне заједнице СЦГ, и најновијих. А сви имају различите методологије рада, административне процедуре, различито канцеларијско пословање, фонтове, устројавање процедура – што се неминовно одражава и на функционисање органа. Имамо такозвани секторско-ресорни модел функционисања државне управе, који није компатибилан, јер је креиран на основу више различитих правних модела као што су англосаксонски, француски, немачки, али и словеначки, чешки и слични.

Q Како онда да се боримо са безбедносним изазовима данашњице каква је, на пример, ојасносћ за државне органе од сајбер напада?

– Не постоји таква врста ризика, јер државни органи још не раде документа у сајбер простору, и даље су ту папир, печат, колица, курири, доставне књиге и архивски ормани. Додуше, има изузетака, војна организација има дигитализоване документационе систе-

ма, МУП и БИА своје, али општа државна управа је друга прича. На „локалу“ је разлика од општине до општине, уз напомену да су се бројне општине већ дигитализовале. И ту се види да у канцеларијском пословању нисмо компактни и методолошки усаглашени.

Q Од 2009. године учествовали сте у формирању Канцеларије савешта за националну безбедност и заштити тајних података. На изворишту сте „безбедносне мајерије“, у време када број информација које су безбедносно интересантне расте драматичном брзином, истом оном којом је све и постојао глобално село.

– Када се говори о историјском приказу обраде и заштите тајних података, прве безбедносне информације које су обрађиване биле се дворске интриге и оне везане за цркву. Следи 17. век и модерна држава и администрација почињу да креирају информације које се односе на различите области живота и постају предмет обавештајног истраживања. У 20. веку говоримо о десетинама и стотинама хиљада таквих информација, а у 21. не можемо их бројчано изразити. Статистика каже да данас просечан три-

наестогодишњак дневно прими од 13.000 до 15.000 информација преко мобилне телефоније, порука, разних обавештења.

Q Чини се да данас више није ни проблем доћи до информације, већ да је далеко већи – њихова обрада.

– Потпуно сам сагласан с Вама. Случај „кула близнакиња“ је индикативан. Америчке службе су тек након шест или седам година, обрадом доступних података, дошле до закључка да ће доћи до напада. Аналитичка технологија не прати количину прикупљених информација, односно технологију. То отвара питање увођења вештачке интелигенције у процес, јер неко мора да апсорбује велики број информација и доноси закључке, што би неке ствари олакшало, али донело и извесне ризике, јер се из процеса измешта рационални елемент, који поседује само човек. Занимљив је и феномен креирања информација и њихов утицај на понашање крајњих корисника информација преко различитих јавних медија, било да су то политичке елите или грађани, чиме се обавља врхунска манипулацију људским умом преко људског срца.

◉ *Колико смо способни да се одуђремо шоме да будемо „креурани“?*

– Јавни медији требало би да буду филтер који ће професионално обављати свој посао. Процес пријема информација видим као ситуацију уласка у велике хипермаркете, где је на полици изложено више роба, различитих произвођача и карактеристика, а ви купујете сходно нашем новчанику, општем утиску и потребама. Слично би требало да буде с информацијама. Али, наша штампа, нажалост, није се много променила у односу на ону с почетка 20. века, од слушаја „Црне руке“. Погледајте књигу Васе Казиминовића, која анализира писање београдске штампе у том периоду, која је и тада била много више таблоидна, него озбиљна, критичка. Данас је слична ситуација. Анализа показује да, осим што се велики број штампаних медија гаси и прелази на електронске платформе, нови медији нам, ради боље продаје, шаљу агресивне и често експлицитне сексуалне поруке, где се све своди на један потпуно други ниво. Да купујемо шта нам се каже и да ништа не питамо. Да не говорим о потреби медија данас да продру у човекову најдубљу интиму и те детаље преносе као нешто о чему јавност има потребу да зна. Гесло је – информације траже купца, све је на продају.

◉ *У шоку је процедура доношења нове Стратегије националне безбедности и Стратегије одбране Републике Србије. Тренутно важећи документи рађени су у другом времену, за други безбедносни амбијент, за другу државу, Државну заједницу СЦГ, и зрела су за измене. У којој је фаза њихова израда?*

– Интерресорна група вредно ради. Очекујемо да ће посао завршити до краја јуна. Већ су урађени озбиљни нацрти, усаглашава се текст, ставови, процене. Претпостављам да ће јавна расправа кренути почетком јула. Један од проблема је то што нам је Стратегија одбране уставна категорија, а Стратегија националне безбедности уређена је Законом о одбрани, па имамо мали правни дисбаланс, који ће, највероватније, бити превазиђен

тако што ће и национална безбедност постати уставна категорија у блиској будућности.

◉ *Каква су искуства других земаља с тим стратешким документима?*

– У Француској се, на пример, та два концепта не раздвајају, па је „стратегија националне безбедности и одбране“ заједнички документ. У неким другим државама национална безбедност постала је водећи концепт, јер се сматра да је падом Берлинског зида нестала војна опасност, али ту је одбрана најзначајнија компонента националне безбедности. Постоје и државе које сматрају да и даље постоји велика војна опасност, па је одбрана водећи концепт, а национална безбедност, пак, најзначајнија функција концепта одбране. Ми се као држава још нисмо определили, али се у преговарачком процесу са Европском унијом морамо прилагодити очекивањима. Ми заступамо став да је национална безбедност водећи концепт, а одбрана најзначајнија функција. Није ни Унија око тога јединствена, али будућим чланицама намећу строже услове него пуноправним.

◉ *Који су, по Вашем мишљењу, тренутни безбедносни изазови у региону?*

– Имамо безбедносно веома динамично окружење. На делу је ново бујање албанског сепаратизма и иредентизма, поново се говори о „великоалбанској“ идеји, за коју, очигледно, постоје и ментори на Западу. Ту је и један замрзнути конфликт између Грчке и Турске на Кипру, где су присутни, често медијима неинтересантни, инциденти. Политичку напетост која траје имамо у Босни и Херцеговини, као и у Хрватској где, у складу с трендом у већини европских држава, расте десни екстремизам и држава покушава да се с тим избори.

◉ *Србија је одређена да буде фактор стабилности?*

– Апсолутно. Желимо да будемо део решења, а не проблема на Балкану, и чине се велики напори у два смера. Први је преко регионалне сарадње у југоисточној Европи, где смо активан партнер на разним нивоима, и преко придруживања ЕУ, а опет, градим

бре билатералне односе с Руском Федерацијом, али и са САД и Кином, што је у складу са доктрином „четири стуба националне стратегије безбедности“. Јасно је да без јаке економије, привреде, туризма, без технолошког развоја, уз необилазно грађење јаких и стабилних институција, нема шансе за напредак и не може се говорити о Србији као фактору стабилности. Јер, политика се мора водити у институцијама система, а не на улици, насилним начинима, грађанским ратовима или кроз убиство владара. Опет смо у материји којом се бави моја монографија.

◉ *По захтеву издавача, Мегуја центрира „Одбрана“, заочели сте припрему друге књиге на исту тему, али с другачијим приступом?*

– Да, она ће бити више историјска и намењена широј јавности. Бавиће се конкретним побунама против власти у Србији у 19. и 20. веку и, на основу доступних извора, донеће анализу важних догађаја, од Милетине и Ђакове буне у 19. веку, па до „петооктобарских промена“, различитих уличних протеста. Желим да хронолошки приближим континуитет тих догађаја. Можда је таква књига требало да буде и прва написана, али, шта је ту је.

◉ *За крај, јесмо ли, дакле, бунцијски народ?*

– Могло би се рећи да јесмо, али је нужно појаснити да је чињеница да немамо до краја изграђене институције, нити капацитете, преко којих грађани могу своје незадовољство да каналишу на институцијалан начин, као што то могу у Великој Британији, Француској или Немачкој. Без те претпоставке државе су осуђене на немире, бунцијство, преврате, на улицу и протесте. Када постоје озбиљне институције, тада можете да системски амортизујете незадовољство. То је и порука моје монографије – без развијених институција и капацитета компромиса између различитих друштвених група, нема напретка. Осуђени сте на понављање историјских лекција, назадак, немире и нестабилност. Ауторитет и владавина закона је нужност, од које се не може побећи у модерним државама 21. века. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ